

Valtakunnallinen vammaisneuvosto

23.6.2009

Asia: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä

Valtakunnallinen vammaisneuvosto kiittää mahdollisuudesta lausua edellä mainittuun lakiesitykseen. Neuvosto käsittelee lausunnossaan ainoastaan vammaisiin maahanmuuttajiin liittyviä lakiesityksen asiakohtia.

Lakiesityksen perusteluissa todetaan, että kotoutumisen edistäminen on poikkihallinnollista ja ulottuu kaikkien viranomaisten vastualueelle. Se edellyttää, että maahanmuuttajaväestön tarpeet otetaan huomioon valtakunnallisessa, alueellisessa ja paikallisen tason valmistelussa läpivirtauksena kaikilla politiikan sektoreilla ja kaikkia julkisia palveluja järjestettäessä. Lisäksi tarvitaan erillisiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä, kuten kieli- ja kotoutumiskoulutusta.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto pitää edellä mainittua hallinnonalojen läpi leikkaavaa lähestymistapaa kannatettavana. Erityisesti vammaisten maahanmuuttajien tilanteessa poikkihallinnollinen yhteistyö on välttämätöntä riittävien, oikea-aikaisten ja toimivien palvelu- ja tukijärjestelmien kokonaisuuden luomiseksi. Kotoutumisen onnistumiseksi vammaiset henkilöt tarvitsevat sekä tavanomaisia kotouttamiseen liittyviä toimenpiteitä ja palveluita että vammaisille ihmisille kohdennettuja erityispalveluita ja tukitoimia. Hallinnonalojen välinen yhteistyö on tällöin välttämätöntä.

Maahanmuuttajien kotoutumista tuetaan kotouttamisohjelmalla, kotoutumissuunnitelmalla ja kotoutumistuella. Kunta vastaa kotouttamisohjelman laatimisesta, toimeenpanosta, kehittämisestä sekä ohjelman toteutumisen ja vaikutusten seurannasta. Kunnan tulee huolehtia siitä, että maahanmuuttajia, kansalaisjärjestöjä, työntekijä- ja työnantajajärjestöjä ja muita tahoja kuullaan kotouttamisohjelmaa laadittaessa ja toimeenpantaessa.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto haluaa tuoda esille vammaisjärjestöjen ja kunnallisten vammaisneuvostojen mahdollisuuden olla kunnille avuksi kotoutumisohjelmia laadittaessa. Paikalliset järjestöt ja vammaisneuvostot tuntevat parhaiten kunnassa vallitsevat vammaispoliittiset käytännöt. Tätä asiantuntemusta tulisi hyödyntää kotoutumisohjelmia laadittaessa. Tämän yhteistyön raameissa kunnilla on myös mahdollisuus ohjata maahanmuuttajavammaisia vammaisjärjestöjen toiminnan piiriin. Paikalliset vammaisjärjestöt harjoittavat sekä edunvalvonnallista toimintaa että tarjoavat yhdessäolopalveluita ja mahdollisuuden virkistytymiseen vertaistuellisessa mielessä. Järjestötoiminnassa mukana oleminen todennäköisesti edesauttaa kotoutumista.

Lain perusteluissa todetaan, että vamman tai sairauden edellyttämän pitkäaikaisen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä aiheutuu kunnalle huomattavia kustannuksia, jos henkilö on ollut huollon tai hoidon tarpeessa Suomeen saapuessaan. Nämä kustannukset korvataan enintään kymmeneltä vuodelta sekä erityisistä syistä muut kunnalle aiheutuneet kustannukset enintään kymmeneltä vuodelta. Erityiskustannuksina voidaan pitää esimerkiksi pakolaiselle Suomessa syntyneen vammaisen tai sairaan lapsen huomattavia hoidon tai ensi- ja turvakotisijoituksen järjestämisestä aiheutuvia kustannuksia sekä erityispäivähoidon kustannuksia päivähoidon ylittävältä osin, lyhytaikaisen mutta kalliin sairaanhoidon kustannuksia, erityisten alkuvaiheen tukipalveluiden aiheuttamia kustannuksia yksin tulleen alaikäisen muuttaessa itsenäisesti asumaan sekä pakolaisten vastaanottoon liittyviä odotusajan vuokria silloin, kun asunnon varaaminen ennen pakolaisen Suomeen tuloa tai kuntaan muuttoa on ollut välttämätöntä.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto esittää, että mikäli pakolaisena Suomeen tulevan henkilön vaikeavammaisuus on jo tiedossa etukäteen, tulisi hänelle voida osoittaa esteetön asunto mahdollisimman pian. Tarkoituksenmukaista ei ole se, että vammaisen pakolainen sijoitetaan sairaalaan, eroon mahdollisista sukulaisistaan. Vammaista henkilöä ei tulisi myöskään sijoittaa erilleen sukulaisistaan vain sen vuoksi, että vastaanottokeskus on esteellinen. Myös vastaanottokeskusten esteettömyyteen tulisi kiinnittää huomiota. Näihin kaikkiin kustannuksiin tulisi osoittaa kunnille rahaa tarpeen mukaisesti.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto toivoisi lakiesitykseen kirjoitettavaksi auki myös vammaispalveluista ja kuntoutuksesta kunnille aiheutuvat erityiskustannukset. Nämä palvelut ovat tärkeitä vammaiselle maahanmuuttajalle. Erityisesti Jotkut pakolaisista ovat saattaneet vammautua juuri ennen Suomeen tuloaan. Heille oikea-aikainen ja tarkoituksenmukainen kuntoutus on välttämätöntä heidän itsensä kannalta, mutta kuntoutustoimenpiteiden vaikutukset ovat laaja-alaisia myös myöhemmän kotoutumisen onnistumisen näkökulmasta. Kuntoutuksen lisäksi asianmukaiset vammaispalvelut, kuten palveluasuminen, tulkkaus, henkilökohtainen avustajapalvelu sekä kuljetuspalvelut ovat välttämättömiä vaikeavammaisen henkilön kyseessä ollen. Nämä palvelut tulisi saada järjestettyä mahdollisimman pikaisesti heti maahan tulon tapahduttua. Tavoitteena tulee olla se, että vammaiset maahanmuuttajat saavuttavat yhdenvertaisen aseman Suomessa jo asuvien vammaisten ja muun väestön kanssa.

Perusteluissa todetaan, että maahanmuuttajalasten opetuksessa noudatetaan valtakunnallisia perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita, kuitenkin oppilaiden taustat ja lähtökohdat huomioiden, kuten äidinkieli ja kulttuuri. Oppilaan on mahdollista saada suomen tai ruotsin opetusta erityisen maahanmuuttajille tarkoitetun oppimäärän mukaan (suomi/ruotsi toisena kielenä), mikäli se on tarpeen. Maahanmuuttajille voidaan järjestää myös oppilaan oman äidinkielen opetusta. Kunnat

voivat hakea valtionavustusta perusopetuksen suomi/ruotsi vieraana kielenä sekä oman äidinkielen opetuksen järjestämiseen.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto kiinnittää edellä olevassa huomiota siihen, ettei oikeutta viittomakieliseen opetukseen ole lain perusteluissa eikä myöskään pykälätasolla nostettu esille. Viittomakielellä on Suomen perustuslain mukaan Suomen virallisen kielen status. Henkilöllä on oikeus käyttää kyseistä kieltä mm. viranomaisten kanssa asioidessaan. Viittomakieli ei ole kansainvälinen kieli. Suomessa viittomakieltä käyttävät henkilöt puhuvat suomenkielisin viittomin. Niiden oppiminen on kuuroille lapselle välttämätöntä koulutyöskentelyn, osallisuuden ja kotoutumisen kannalta. Kouluopetuksen tulisi sisältää perusasteen opetuksessa myös viittomakieltä. Siksi valtakunnallinen vammaisneuvosto esittää, että sekä lain perusteluissa että pykälätasolla viittomakieli todettaisiin kotoutumislaisissa yhdenvertaiseksi opetuskieleksi suomen ja ruotsin kanssa. Tällöin ei jäisi tulkinnanvaraiseksi se, voisivatko kunnat hakea viittomakielen opetukseen valtionavustusta.

Lakiesityksen taustamateriaalissa todetaan, että maahanmuuttajille tarkoitettuja toiminta- ja kokoontumispaikkoja on perustettu useimmille suuremmille, maahanmuuttajavaltaisimmille paikkakunnille. Niiden toimintaa tulee kuitenkin kehittää ja lisätä useimmille paikkakunnille myös niin, että kynnys hakeutua toiminnan piiriin olisi erityisesti haavoittuvassa asemassa olevalle mahdollisimman matala.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto esittää kynnysten konkreettista madaltamista ja esteettömyysedellytysten esille nostamista toimitiloja valittaessa. Todennäköisesti viittaus haavoittuviin ryhmiin pitää sisällään myös vammaiset maahanmuuttajat, mutta selvyiden vuoksi kyseinen ryhmä olisi hyvä mainita edellä esitetyssä kohdassa erikseen. Toimitiloja valittaessa tulisi varmistua siitä, että tilat mahdollistavat erilaisten liikkumisen apuvälineiden, kuten pyörätuolien ja rollaattoreiden käytön. Tilat eivät siis voi sijaita hissittömän talon yläkerroksessa tai portaiden takana rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa. Esteettömiin tiloihin on pääsy etuovesta ja tarpeen mukaan hissiä tai luiskaa käyttäen. Esteettömät tilat sisältävät myös kuulemista helpottavia teknisiä ratkaisuja, kuten induktiojärjestelmän.

Lakiesityksessä todetaan, että viranomaisille tulisi tarjota koulutusta maahanmuuttajien kanssa tehtävän asiakastyön perusteista, kuten sukupuoli- ja kulttuurisensitiivisyydestä sekä tulkkipalveluiden käytöstä.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto haluaa muistuttaa, että vammaisuuteen suhtaudutaan eri kulttuureissa eri tavoin. Viranomaisten on tärkeää tietää, millainen asema vammaisilla ihmisillä on niissä kulttuureissa, joista heidän asiakkaikseen tulevat ihmiset ovat kotoisin. Mahdollistahan on, että vammaisuus koetaan hävettäväksi ja sitä piilotellaan. Tällöin vammaisen maahanmuuttaja ei kenties pääse tarvitsemiensa palveluiden piiriin ja syrjäytymisen vaara on suuri.

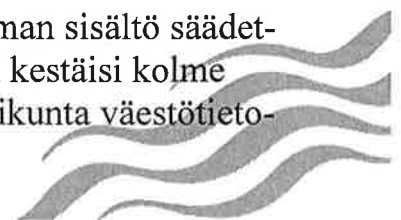
Lain perustelujen mukaan etenkin naiset ja heidän myötänsä pienet lapset saattavat jäädä kotoutumistoimien ulkopuolelle. Kotoutumisen ongelmat johtuvat usein erilaisista kulttuureihin liittyvistä kotiolosuhteista ja perhemalleista. Lisäksi on tarpeen kohdistaa erityistoimia väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajanaisten ja heidän lastensa kotoutumisen tukemiseen.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto haluaa kiinnitettävän huomiota siihen, että vammaiset naiset ovat erityisen alttiita väkivallan kohteeksi joutumiselle. Fyysiset vammat vaikeuttavat konkreettista puolustautumista tai pakenemista. Psykkiset vammat voivat myös vähentää mahdollisuuksia ehkäistä tai suojautua väkivaltaiselta käyttäytymiseltä. Tämän lisäksi vammaisuus altistaa uhkailun ja hyväksikäytön uhriksi joutumiselle. Vammainen nainen voi elää avuntarpeensa vuoksi riippuvuussuhteessa häntä väkivaltaisesti kohtelevaan henkilöön. Tällöin pelko auttamatta jäämisestä estää asian ilmi tuomisen tai esimerkiksi rikosilmoituksen tekemisen. Naisille tulee tarjota mahdollisuus kommunikoida viranomaisten ja muiden asiaankuuluvien tahojen kanssa ilman, että avustava omainen tai perheenjäsen on mukana.

Rikoksen uhreiksi joutuneille vammaisille maahanmuuttajanaishenkilöille tulisi kehittää omaa vertaistukitoimintaa. Tätä toimintaa tulisi kehittää sekä vammaisjärjestöjen että viranomaistahojen toimesta. Lakiesityksen tavoitteena on, että kaikki maahanmuuttajat saisivat perustiedon suomalaisesta yhteiskunnasta ja nykyistä useampi maahanmuuttaja pääsisi kotoutumista edistävien palvelujen piiriin. Maahanmuuttajien kotoutumisen ja työllistymisen nopeuttamiseksi kotoutumislaitoksissa säädettäisiin kotoutumisen alkuvaiheen palveluista, jotka sisältävät perustiedon suomalaisesta yhteiskunnasta, tehostetun ohjaus- ja neuvontavertaisuuden sekä alkukartoituksen. Maahanmuuttajalle annettaisiin tietoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan yhteiskunnassa ja työelämässä sekä muista yhteiskunnan perusasioista. Lisäksi maahanmuuttajalle annetaan tietoa palvelujärjestelmästä ja tämä luvun mukaisista kotoutumista edistävistä toimenpiteistä ja palveluista.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto toteaa lain edellä mainitun tavoitteen hyväksi. Se esittää lain perusteluihin lisättäväksi maininnan siitä, että viranomaiset ovat velvollisia tuottamaan tietoa monikanavaisesti ja myös eri tavoin vammaisille henkilöille soveltuvalla tavalla. Kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat omakielistä selkötietoa, näkövammaisille tietoa tulisi tuottaa pistekirjoituksella tai äänitteinä ja viittomakieliset henkilöt hyötyvät esimerkiksi viittotuista video-clipseistä.

Kotoutumissuunnitelmaan olisi oikeus lakiesityksen mukaan aina Suomessa asuvalle maahanmuuttajalla, joka on työtön ja rekisteröity työnhakijaksi julkisesta työvoimapaikasta annetun lain 3 luvun 5 §:n mukaisesti tai joka saa toimeentulotuesta annetun lain mukaista toimeentulotukea. Kotoutumissuunnitelman sisältö säädettäisiin uudella lailla kattavaksi. Oikeus kotoutumissuunnitelmaan kestäisi kolme vuotta siitä kun maahanmuuttajalle on merkitty ensimmäinen kotikunta väestötieto-

järjestelmään, mutta sitä voitaisiin erityisiä toimenpiteitä tarvitsevilla maahanmuuttajilla pidentää viiteen vuoteen. Suunnitelma-aikaan ei sisällytettäisi ajanjaksoja, jolloin henkilö on estynyt osallistumasta kotoutumista edistäviin toimenpiteisiin vammasta, sairaudesta, lastensuojelutoimenpiteestä, perhevapaasta tai muusta näihin verrattavan syyn vuoksi.

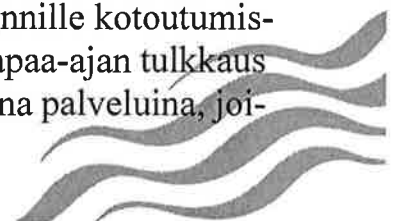
Valtakunnallinen vammaisneuvosto pitää hyvänä, että huomiota on kiinnitetty kotoutumissuunnitelman teon sisältöalueiden osalta myös vammaisten ihmisten kotouttamisen suunnitteluun. Esityksessä on hyvää myös se, että kotoutumissuunnitelman kestoa voidaan jatkaa aina viiteen vuoteen, eikä suunnitelma-aikaan sisällytettäisi ajanjaksoja, jolloin henkilö on ollut estynyt osallistumasta kotoutumista edistäviin toimenpiteisiin vammasta johtuvista syistä. Neuvosto on kuitenkin huolestunut siitä, että kotoutumissuunnitelman tekeminen on kytketty voimakkaasti työttömän työnhakijan statukseen. Vääjäämättä tästä on seurauksena se, että työvoiman ulkopuolelle jäävät vammaiset henkilöt eivät tule priorisoiduksi riittävän intensiivisesti kotoutumissuunnitelmia tehtäessä.

Kotouttamislaissa säädettäisiin edelleen pakolaisten ja oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden kuntiin sijoittamisesta ja kunnille maksettavista korvauksista. Sijoittamisessa otettaisiin huomioon sijoitettavien pakolaisten tarpeet sekä kuntien kestävät mahdollisuudet tarjota kotoutumisen edellytykset. Kiintiöpakolaisten ja muutoin erityistuen tarpeessa olevien, kuten yksin tulleiden alaikäisten ja haavoittuvien ryhmien, sijoittamista priorisoitaisiin.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto pitää hyvänä lakiesityksessä esille tuotua haavoittuvien ryhmien sijoittamisen priorisointia. Sijoittamisessa tulisi kuitenkin katsoa kokonaistilannetta niin, ettei esimerkiksi perheen vaikeavammaisen henkilö tule palvelutarpeensa vuoksi sijoitetuksi erilleen muusta perheestään, mikäli tämä ei ole hänen nimenomainen toiveensa. Myös maahanmuuttajanuorille tulisi varmistaa mahdollisuus itsenäistyä ja irtaantua perheestään.

Valtio korvaa kunnille pakolaisten tulkkauksesta aiheutuvat kustannukset täysimääräisesti ja ilman määräaikaa silloin, kun kustannukset liittyvät kotoutumissuunnitelman laatimiseen, tai esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin, pakolaisen maahantulon alkuvaiheeseen liittyvään kotoutumista edistävien palvelujen käyttöön, perehdyttämiseen kunnassa sekä koulun tai päiväkodin ja kodin väliseen yhteistyöhön.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto huomauttaa, että tulkkauksen tulee sisältää myös viittomakielinen tulkkaus ja muu vammaisen henkilön tarvitsema tulkittamisapu. Viimeksi mainitun kaltaista apua voivat tarvita esimerkiksi puhevammaiset henkilöt. Kaikki kotoutumiseen liittyvä tulkkaus tulisi korvata kunnille kotoutumislakiin perustuen. Muu sosiaaliseen kanssakäymiseen tarvittava vapaa-ajan tulkkaus tulee hoitaa vammaisia henkilöitä koskevan tulkkauslain mukaisina palveluina, joi-

den osalta kunta on oikeutettu tulkkauslain tuntimäärien ja toteutuneiden tulkkaustuntien mukaisesti määräytyvään valtionapuun.

Lakiesityksen mukaista Osalliseksi Suomessa -määrärahaa voidaan käyttää vuosina 2011 - 2013 kokeilun mukaisen kotoutumiskoulutuksen järjestämiseen kokeilussa mukana olevien työ- ja elinkeinotoimistojen maahanmuuttaja-asiakkaiden osallistuksessa kokeiltavaan koulutukseen.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto pitää ongelmallisena Osallisena Suomessa -hankkeen määrärahojen sitomista työ- ja elinkeinotoimistojen asiakkuuteen. Kaikkien maahanmuuttajavammaisten asiakkuus työ- ja elinkeinotoimistoissa ei ole realistista. Tällöin he jäävät kokeiluhankkeen ulkopuolelle vammaisuudesta johtuvista syistä. Tätä Valtakunnallinen vammaisneuvosto ei pidä hyvänä.

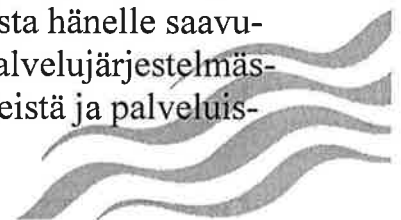
Pykäläkohtainen tarkastelu

5 §. Tulkin ja kääntäjän käyttö. Pykälässä säädettäisiin asianosaisena olevan maahanmuuttajan oikeudesta tulkin ja kääntäjän käyttöön. Pykälä sisältäisi myös säännöksen viranomaisen velvollisuudesta huolehtia asian tulkitsemisesta ja kääntämisestä. Pykälän 3 momenttiin otettaisiin hallintolain 26 §:n 2 momentin mukainen säännös siitä, että asia voitaisiin tulkita sellaiselle kielelle, jota asianosaisen voidaan todeta asian laatuun nähden riittävästi ymmärtävän.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto katsoo, että edellä olevaan pykälään tulee sisällyttää maininta viittomakieltä tai muuta tulkitsemisapua tarvitsevien vammaisten oikeudesta saada tulkitsemis- tai kääntämisapua itselleen soveltuvalla tavalla. Pelkkä yleisluonteinen viittaus siihen, että asia voitaisiin tulkita sellaiselle kielelle, jota asianosaisen voidaan todeta asian laatuun nähden riittävästi ymmärtävän, ei ole neuvoston mielestä riittävä.

7 §. Perustieto suomalaisesta yhteiskunnasta. Pykälän 1 momentin mukaan maahanmuuttajalle annetaan tietoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan yhteiskunnassa ja työelämässä sekä muista yhteiskunnan perusasioista. Lisäksi maahanmuuttajalle annettaisiin tietoa palvelujärjestelmästä sekä tämä luvun mukaisista kotoutumista edistävistä toimenpiteistä ja palveluista. Perustieto annettaisiin kaikille Suomeen muuttaville oleskelulupapäätöksen tiedoksiannon, oleskeluoikeuden rekisteröinnin, määräaikaisen oleskelukortin myöntämisen tai kotikunta- ja väestötietojen rekisteröinnin yhteydessä.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto esittää, että pykälän 1 momenttiin lisättäisiin sanat ”hänelle saavutettavalla tavalla”. Tällöin momentti kuuluisi seuraavasti: ”maahanmuuttajalle annetaan tietoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan yhteiskunnassa ja työelämässä sekä muista yhteiskunnan perusasioista hänelle saavutettavalla tavalla. Lisäksi maahanmuuttajalle annettaisiin tietoa palvelujärjestelmästä sekä tämä luvun mukaisista kotoutumista edistävistä toimenpiteistä ja palveluista.

8 §. Ohjaus ja neuvonta. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi kunnan ja työ- ja elinkeinotoimiston velvollisuudesta antaa maahanmuuttajalle asianmukaista ohjausta ja neuvontaa lain 2. luvun mukaisista kotoutumista edistävistä toimenpiteistä ja palveluista. Asianmukainen ohjaus ja neuvonta tarkoittaisivat sitä, että maahanmuuttajalle annettaisiin asian laatuun nähden riittävää ohjausta.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto esittää pykälään lisättäväksi viranomaisten velvollisuuden antaa asianmukaista ohjausta tarvittaessa yhteistyössä asiantuntijajärjestöjen kanssa. Tämä on erityisen merkityksellistä vammaisille maahanmuuttajille. Monissa ohjaustoimissa tarvitaan erityisasiantuntemusta ja osaamista, jota on vain vammaisjärjestöillä. Ohjaustyössä tulee aina kuulla ja noudattaa asiakkaan toiveita.

9 §. Alkukartoitus. Ehdotetussa pykälässä säädettäisiin maahanmuuttajalle tehtävästä alkukartoituksesta yksilöllisten kotouttamispalvelujen tarjoamiselle. Alkukartoituksessa päätettäisiin myös siitä, onko maahanmuuttajalla tarvetta kotoutumissuunnitelman laatimiseen. Kotoutumissuunnitelman tarvetta arvioitaessa tulisi kiinnittää erityisesti huomiota siihen, tarvitseeko maahanmuuttaja erityisiä toimenpiteitä kotoutumisensa tueksi. Erityisten toimenpiteiden tarpeessa olevan maahanmuuttajat määriteltäisiin 3 §:n 6 kohdassa. Suunnitelmia tulisi laatia ensisijaisesti sellaisille maahanmuuttajille, jotka tarvitsevat tehostettuja kotouttamistoimenpiteitä erityisesti sairauden, vamman tai muun syyn vuoksi alentuneen toimintakyvyn, iän, perhetilanteen, luku- ja kirjoitustaidottomuuden tai muun vastaavanlaisen syyn perusteella.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto pitää tärkeänä, että kotoutumissuunnitelmaan sisällytetään olennaisena osana vammaispalveluita koskeva palvelusuunnitelma sekä kuntoutusta koskeva kuntoutussuunnitelma. Tässä hallinnonalojen yhteistyö ja eri suunnitelmien yhteensovittaminen ovat merkittävässä asemassa. Erilaisten suunnitelmien synteesillä ja viranomaisyhteistyöllä voidaan luoda vammaisen maahanmuuttajan kotoutumiselle vahvempi perusta. Toisistaan erillään tehdyt ja erillään toimivat suunnitelmat eivät tue kotoutumisen maksimaalista onnistumista.

10 §. Alkukartoituksen järjestäminen. Ehdotetun pykälän mukaan maahanmuuttajalla olisi oikeus pyytää alkukartoituksen tekemistä yhden vuoden kuluessa oleskeluluvan myöntämisestä, oleskeluoikeuden rekisteröinnistä tai oleskelulupakortin myöntämisestä. Kunta ja työ- ja elinkeinotoimisto toimisivat alkukartoituksen laatimisen käynnistäjänä sitä pyytävälle maahanmuuttajalle. Alkukartoituksen laatiminen tulisi käynnistää kahden kuukauden kuluessa siitä, kun maahanmuuttaja on sitä pyytänyt. Kunnan tulisi määritellä alkukartoituksesta vastaava taho kunnan kotouttamisohjelmassa.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto kummeksuu alkukartoituksen myöhäistä aloittamisajankohtaa, sillä edellytetäänhän maahanmuuttajalta jo tätä ennen vuoden mit-

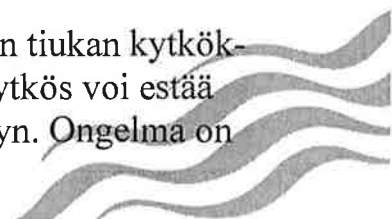
taista oleskelua suomessa. Neuvoston näkemyksen mukaan, tehokkaiden kotoutustoimenpiteiden tulisi alkaa välittömästi henkilön saavuttua Suomeen. Näin tulisi olla etenkin niiden maahanmuuttajien kohdalla, joiden voidaan olettaa jäävän Suomeen pysyväisluonteisesti. Neuvosto pitää hyvänä sitä, että kunnalta edellytetään alkukartoituksen teon vastuutahon määrittämistä. Neuvosto haluaa tässäkin asiayhteydessä painottaa sitä, että vaikka maahan muuttava henkilö ei olisikaan työ- ja elinkeinokeskuksen asiakkaana, tulee myös hänelle tehdä alkukartoitus. Sen vuoksi asia tulisi mainita pykälätasolla selkeästi

17 §. Kotoutumissuunnitelmasta aiheutuvat velvollisuudet. Pykälässä säädettäisiin kotoutumissuunnitelmasta maahanmuuttajalle ja viranomaisille aiheutuvista velvollisuuksista. Kotoutuminen ei voi onnistua, ellei myös maahanmuuttaja itse aktiivisesti pyri ja sitoudu kotoutumisprosessiin hankkimalla yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia taitoja ja valmiuksia osallistumalla viranomaisten tai muiden tahojen järjestämiin kotoutumista edistäviin toimenpiteisiin. Tämän vuoksi maahanmuuttaja olisi velvollinen toteuttamaan suunnitelmaa sekä hakeutumaan ja osallistumaan suunnitelmassa sovittuihin toimenpiteisiin ja palveluihin, jotka tukevat hänen kotoutumistaan ja työllistymistään. Erityisesti maahanmuuttajan tulee osallistua säännöllisesti suomen tai ruotsin kielen opiskeluun, koska vastaanottavan yhteiskunnan kielen taidolla on suuri merkitys yhteiskunnassa toimimisen, koulutukseen osallistumisen, koulutuksessa menestymisen ja työelämään pääsyn kannalta. Myös kotoutumiskoulutuksessa keskeinen osa on suomen tai ruotsin kielen oppimisella. Tämän vuoksi on tärkeää asettaa maahanmuuttajalle tietynlaisia perusedellytyksiä kotoutumisen onnistumiseksi.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto katsoo, että pykälän tavoite on lähtökohtaisesti hyvä. Se kuitenkin haluaa muistuttaa, että kotoutumissuunnitelma on tehtävä jokaisen maahanmuuttajan yksilölliset tarpeet ja voimavarat huomioivalla tavalla. Mikäli kotoutumissuunnitelmaan ei ole mahdollista kirjata voimakasta työelämäorientaatiota, tulee sen sisältöjä täydentää muilla mahdollisilla kotoutumista tukevilla ja henkilöä aktivoivilla toiminnoilla. Suomen ja ruotsin kielen opetukseen osallistumisvelvollisuuden täyttymisen varmistamiseksi kuuroille henkilöille tulee tarjota suomalaisen viittomakielen opetusta. Heidät voidaan myös velvoittaa kotoutumissuunnitelman mukaisesti osallistumaan tähän opetukseen.

21 §. Kotoutumiskoulutuksen järjestäminen ja maahanmuuttajan ohjaaminen koulutukseen. Kotoutumiskoulutus toteutettaisiin pääsääntöisesti työvoimapolitiittisena aikuiskoulutuksena siten kuin laissa julkisesta työvoimapalvelusta (1295/2002) säädetään. Kotoutumiskoulutusta voitaisiin järjestää myös omaehtoisena opiskeluna.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto näkee kotoutumiskoulutuksen tiukan kytköksen työvoimapolitiittiseen koulutukseen huolestuttavana asiana. Kytkös voi estää joidenkin vammaisten henkilöiden kotoutumiskoulutukseen pääsyn. Ongelma on

todellinen myös maassa syntyneiden vammaisten henkilöiden kohdalla. Työvoimapolitiittista koulutusta tarjoavat tahot eivät ole valmiita sitoutumaan vammaisen opiskelijan tarvitsemien tukitoimien järjestämiseen ja kustannuksiin.

Lähtökohtaisesti vammaista maahanmuuttajaa tulisi aina tukea työvoimapolitiittiseen koulutukseen osallistumisessa. Vaikeavammaisten henkilöiden kohdalla tämä tarkoittaa erilaisten tukitoimien, kuten avustajapalvelun, tulkkipalvelun, kuljetuspalvelun jne. aktualisoimista. Kunnan ja työ- ja elinkeinokeskuksen tulee tehdä tiivistä yhteistyötä toimivien tukipalveluiden järjestämiseksi. Lisäksi on tarpeen selkiyttää järjestämisvastuuta kunnan ja työ- ja elinkeinotoimiston välillä. Kenenkään vammaisen henkilön opiskelu ei saa kariutua viranomaisien kyyttömyyteen ratkaista, kenen järjestämisvelvollisuuden piiriin eri palvelut ja tukitoimet kuuluvat. Esimerkiksi työvoimapolitiittisen koulutuksen kyseessä ollen tulisi olla itsestään selvää, että viittomakielisen tai muuta tulkitsemisapua tarvitsevan henkilön tulkkauksenkustannukset kuuluvat työ- ja elinkeinotoimiston vastuulle. Samoin työvoimapolitiittisena kotoutumiskoulutuksena annettavaan koulutukseen osallistumisesta aiheutuvat avustaja- ja kuljetuspalvelun kustannukset.

23 §. Omaehtoisen opiskelun tukemisen edellytykset. Maahanmuuttajan kotoutumista ja työllistymistä edistävän omaehtoisen opiskelun tukeminen edellyttäisi, että se olisi suomen tai ruotsin kielen opiskelua taikka opiskelu tapahtuisi pääasiassa suomen tai ruotsin kielellä. Pääasiassa muulla kuin suomen tai ruotsin kielellä tapahtuvan opiskelun ei voida katsoa tukevan riittävästi maahanmuuttajan kotoutumista ja työllistymistä.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto esittää, että pykälään lisättäisiin omaehtoisessa koulutuksessa hyväksyttäväksi kieliksi suomenkielinen viittomakieli ja bliss-symbolein tapahtuva suomenkielen opiskelu.

47 §. Erillisten kustannusten korvaaminen. Pykälässä säädettäisiin, mitkä kustannukset korvattaisiin kunnille valtion varoista erillisenä kustannuksen eli todellisten kustannusten mukaan.

Säännöksen mukaan kunnalle korvattaisiin sen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle toimittamasta hakemuksesta korvata erillisinä kustannuksina kunnan järjestämän tulkkipalvelun kustannukset, alaikäisen ilman huoltajaa Suomeen saapuneen henkilön sijoittamisesta perheryhmäkotiin sekä perhehoidosta, asumisen tukipalveluista ja muista lastensuojelun palveluihin rinnastettavista toimenpiteistä kunnalle aiheutuvat kustannukset enintään siihen saakka kunnes alaikäinen täyttää 18 vuotta, vamman tai sairauden edellyttämän pitkäaikaisen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä kunnalle aiheutuvat huomattavat kustannukset, jos henkilö on ollut huollon tai hoidon tarpeessa Suomeen saapuessaan sekä muita erityisistä syistä kunnalle aiheutuneita kustannuksia.

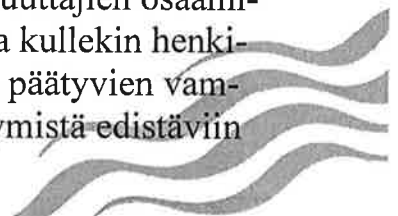
Kunnan järjestämän tulkkipalvelun kustannukset korvataan nykyisin kunnalle, kun käytettävät tulkkipalvelut liittyvät esimerkiksi pakolaiselle järjestetyn sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin, pakolaisen kotoutumissuunnitelman laatimiseen, pakolaisen maahantulon alkuvaiheeseen liittyvään kotoutumista edistävien palvelujen käyttöön, perehdyttämiseen kunnassa sekä koulun tai päiväkodin ja kodin väliseen yhteistyöhön.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto pitää pykäläesitystä hyvänä. Ilman erilliskorvausta esimerkiksi vammaisten henkilöiden vastaanottohalukkuus kunnissa voisi olla kustannussyihin liittyen vähäistä. Pykäläesityksellä tuetaan kuntia ja edesautetaan maahanmuuttajavammaisia saamaan tarvitsemiaan palveluita. Neuvosto kuitenkin esittää pykälään lisättäväksi erityislainsäädännön mukaisesti järjestettävistä palveluista aiheutuvat kustannukset. Näitä kustannuksia voivat aiheuttaa esimerkiksi laki vammaisuuden perusteella myönnettävistä tukitoimista ja palveluista, tulkkauslaki ja laki kehitysvammaisten erityishuollosta.

57 §. Kokeilun sisältö. Pykälässä säädettäisiin Osallisena Suomessa -kokeilun sisällöstä. Pykälän 2 momentin mukaan Osallisena Suomessa -kokeilun toimenpiteet suunniteltaisiin ja järjestettäisiin asiakaslähtöisin koulutuskokonaisuuksin. Koulutuskokonaisuudet muodostaisivat kolme kotoutumisen polkua, joiden tavoitteet ja toimenpiteet määräytyisivät kunkin polun maahanmuuttajaryhmän tarpeiden mukaan. Aikuisille kotoutumispolkuja olisi kaksi: työelämään suuntautuvien ja työelämässä jo mukana olevien maahanmuuttajien polku 1 sekä erityistukea tarvitsevien maahanmuuttajien polku 2. Polku 3 olisi suunnattu lasten ja nuorten kotouttamisen edistämiseen. Ohjautuminen maahanmuuttajalle tarkoituksenmukaisimmalle polulle tapahtuisi lain 9 §:ssä tarkoitetun alkukartoituksen perusteella.

Polun 2 tarkoittama erityistä tukea tarvitseva maahanmuuttaja voisi olla lapsia kotona hoitava vanhempi, usein äiti, vähäisen koulutustaustan omaava, oppimisvaikeuksista kärsivä tai luku- ja kirjoitustaidoton maahanmuuttaja taikka iäkäs, vammainen tai muutoin erityistä tukea tarvitseva henkilö. Kokeilun yhtenä tavoitteena olisi saattaa kaikki perheenjäsenet, myös esimerkiksi suurilapsisten perheiden äidit, alkukartoituksen ja kotoutumiskoulutuksen pariin. Polun 2 yhteydessä voitaisiin kokeilla perheiden arkeen nivoutuvaa koulutusta, jossa perheenjäsenet voisivat yhdessä oppia suomen tai ruotsin kieltä sekä suomalaisen yhteiskunnan arvoja ja toimintatapoja.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto pitää kokeilun asiakaslähtöisyyttä hyvänä. Neuvosto kuitenkin toivoo, ettei vammaisia henkilöitä automaattisesti ohjattaisi polulle kaksi. Osa vammaisista henkilöistä kykenee työhön etenkin, kun tarvittavat tukitoimet on heille järjestetty. Siksi myös vammaisten maahanmuuttajien osaaminen ja työkyky on kartoitettava. Tämän jälkeen heidät tulee ohjata kullekin henkilölle yksilöllisesti soveltuvalla kotoutumisen polulla. Polulle yksi päätyvien vammaisten henkilöiden kohdalla on ryhdyttävä samanlaisiin työllistymistä edistäviin

toimenpiteisiin, kuin muidenkin maahanmuuttajien osalta. Osan vammaisista henkilöistä tulisi siis ohjautua suoraan polulle yksi ja polulta kaksi tulisi voida siirtyä polulle yksi. Siksi Valtakunnallinen vammaisneuvosto pitää hyvänä kokeilun tavoitetta, jonka mukaan myös polun 2 asiakkaiden osalta on tarkoitus tukea työelämävalmiuksien lisäämistä. Vaikka osa polun 2 asiakkaista ei työelämäänsä hakeutuisikaan, ainakaan välittömästi Suomeen tulon jälkeen. Voihan työelämäänsä siirtyminen edellyttää vammaiselta henkilöltä kuntoutustoimenpiteiden aloittamista ja muiden työssä käymistä tukevien käytäntöjen rakentamista.

Lopuksi

Valtakunnallinen vammaisneuvosto toteaa lopuksi, että lakiesityksessä ei ole kiinnitetty kovinkaan laaja-alaisesti huomiota vammaisten maahanmuuttajien tukipalveluiden järjestämisvastuun määrittelyyn. Neuvosto kiinnitti lakiesityksessä myös huomiota sen työelämäkeskeisyyteen. Ymmärrettävää on, että maahan muuttavat henkilöt kotoutuvat parhaiten pääsemällä osallisiksi työstä. Tärkeää on kuitenkin todeta myös se, että kaikille työllistyminen ei ole mahdollista ja heidän kansalaisuuttaan on tuettava tällöin kaikilla muilla mahdollisilla tavoilla.

Marja Pihkala

Sari Loijas

Puheenjohtaja

Pääsihteeri

